

zijn de verzamelingen daarvan; gegeven zijn zij door één herder" (Pred. 12 : 11)⁵⁵).

Combineren wij het bovengenoemde, dan krijgen wij de indruk, dat in Israël de wijze langzamerhand als leraar van de jeugd, als schrijver en als verzamelaar van spreken is opgetreden. Een zeer waardevol gegeven biedt Spr. 25 : 1. Het is weer een opschrift. En wel boven Spr. 25 : 1—29 : 27, welk gedeelte aldus wordt aangediend: „Ook deze zijn spreken van Salomo, die de mannen van Hizkia, de koning van Juda, overgenomen hebben." Onder „de mannen van Hizkia" moeten wij een commissie verstaan, die van koning Hizkia de opdracht had de Spreken van Salomo of een gedeelte daarvan „over te nemen", d.w.z. over te schrijven⁵⁶). Daar in 722 v. C. het rijk der tien stammen was ten onder gegaan, valt het te begrijpen, dat Hizkia, de koning van Juda, die een vrome koning was, alles gedaan heeft, om het geestelijk bezit van Juda te bewaren voor het nageslacht. Volgens de Joodse overlevering waren Hizkia en zijn mannen de redacteurs van de boeken Jesaja, Spreken, Hooglied en Prediker. Er bestaat geen grond voor de mening, dat de spreken van Spr. 25 : 1—29 : 27 afkomstig waren uit het rijk der tien stammen en door de mannen van Hizkia gered werden. De tijd van Hizkia zal, ook afgedacht van de ondergang van dit Noordelijk rijk, een tijd van bloei op godsdienstig en letterkundig terrein geweest zijn. Vooral nadat de inval van Sanherib (701 v. C.) was afgeslagen. De invloed van Jesaja en zijn kring moet hier genoemd worden. Dat de schrijver Sebna onder deze „mannen van Hizkia" een rol gespeeld zou hebben, is niet te bewijzen⁵⁷). Het is waarschijnlijk, dat het gehele boek der Spreken tot stand is gekomen in de tijd van koning Hizkia. Toen zijn dus de verschillende verzamelingen, waaruit het bestaat, bijeengevoegd⁵⁸).

De wijze in Israël blijkt dus vooral in de tijd van Hizkia en daarna te zijn de man, die èn op het gebied van het onderwijs der jeugd èn wat literaire werkzaamheid betreft zich toelegt op het formuleren en doorgeven van de chokmā, de praktische raad voor het gewone leven. Daarbij nam hij, met alle ruimte van opvatting, zijn uitgangspunt in de vrees, de eerbied, voor Jahwe. Het is mogelijk, hoewel niet te bewijzen, dat hij sinds de tijd van Hizkia een afzonderlijk beroep van deze werkzaamheden maakte. Eveneens is het mogelijk, dat er toen scholen van deze vrome wijzen naast reeds langer bestaande „schrijvers"- of ambtenarenscholen ontstonden. De vroomheid, die de wijze in Israël kenmerkte en die blijkt uit zijn nauwe aansluiting aan de Tōrā, de Pentateuch, heeft hem op den duur, vooral in en na de Babylonische ballingschap, gemaakt